

YAŞLILIK, YOKSULLUK ve YALNIZLIK

Arş. Gör. Mehmet Zafer DANIŞ (Bilim Uzmanı)

Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

Giriş

Yaşlanma, tüm dünya ülkeleri açısından önemi her geçen gün artan evrensel bir gerçekliktir. Günümüzde nüfus artış hızındaki azalma eğilimi ve ortalama yaşam beklentisinin yükselmesi genel nüfus içinde yaşlı nüfus oranının artmasına yol açmakta ve dünyamız giderek demografik yaşlanma sürecine girmektedir. “1998 yılında dünya genelinde ilk defa yaşlı bireylerin oranı çocukların oranını geçmiştir” (Gökçe-Kutsal 2006: 36). Bugün dünya nüfusunun %10'nunu almış beş ve daha yukarı yaşlardaki bireyler oluşturmaktadır (DPT 2006: 6). Yapılan projeksiyonlarda 2020 yılında dünya nüfusunun 7.5 milyara, altmış yaş ve üstü nüfus grubunun 1 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir (Gutman 2005). Dünya genelinde her geçen ay yaklaşık 800 bin kişi yaşlılığa adım atmaktadır (Maggi ve Steel 1996:493).

Ülkemizde 1990'lara kadar %5'in altında kalan yaşlı nüfus oranı son on beş yılda ciddi bir artış eğilimi içerisine girmiştir. Altmış beş yaş ve üzeri ülke nüfusunun 1990 yılında yapılan genel nüfus sayımı sonucunda oranı %4.3, toplam sayısı ise 2.419.200 olarak tespit edilmiştir (DİE 1995:97), 1997'de bu sayı 3.021.000'e (DİE 1999:35), 2000'de 3.621.000'e (DİE 2003, HÜNEE 2005), 2004'te 4.5 milyona ulaşmıştır (Erdil 2004: 79). Türkiye nüfusu hakkında en güncel veri olan 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA 2004: 11)'nin bulgularına göre yaşlı nüfusun, tüm nüfus grupları içerisindeki oranı %6.9, toplam sayısı beş milyon civarındadır. Buna göre ülkemizdeki yaşlı nüfus dünyadaki bir çok ülkenin toplam nüfusundan bile fazladır (DPT 2006: 9).

Yaşlı nüfusun hızla artması ile uzun yaşamın getirdiği yalnızlık, yoksulluk, özürsüzlük, kronik hastalıklar, bakım ve destek gereksinimi; yaşlı sorunları ve yaşlılık hizmetlerinin tüm yönleri ile yeniden ele alınmasını gündeme getirmiştir (Gökçe-Kutsal 2007) .

Yaşlılıkta Yoksulluk ve Yalnızlığın Birey Üzerindeki Etkileri

Yaşlanmanın içerdiği fiziksel ve psikolojik değişmelerin yanı sıra yaşlıların sosyal ve ekonomik gereksinimleri de önceki yıllara göre değişmektedir (Terzioğlu, Güven, Hazer, Öztop ve Şener 2004: 115). Yaşlılıkta; gelirden azalma, işsizlikte artma görülmektedir. Özellikle yoksul kesimde yaşayan yaşlılarda kronik işsizlik bulunmaktadır. Bir işte çalışma güvencesi elde eden yaşlılar ise çoğunlukla düşük ücretle çalıştırılmaktadır. Sanayileşmiş toplumlarda yaşlıya iş verme ve ücret belirlemede yaş ayırt edici bir etmen olarak rol oynamaktadır. Yaşlılar yaşam düzeylerini yükseltecek gelirlerini arttıracak, yararlanabilecekleri ek iş bulmakta güçlüklerle karşılaşmaktadırlar (Emiroğlu 1995:41). Bireyler yaşlandıkça daha az çalışmakta, üretmekte ve kazanmaktadırlar (Onat 2002:266). Emeklilik sonrası gelir düzeyindeki düşüş, makineleşmenin ve hızlı nüfus artışının yol açtığı istihdam sıkıntısı, ortaya çıkan sağlık problemleri nedeniyle çalışma yaşamından uzaklaşma, hayat pahalılığı vb. nedenlerle yaşlılık döneminde ekonomik sıkıntılar ve yoksullukla karşılaşılabilir.

Sosyo-ekonomik düzeyi düşük ülkelerde yoksulluk bütün yaş gruplarını etkileyen bir sorun olmasına rağmen nispeten refah içinde olan toplumlarda özellikle yaşlılar daha çok yoksulluğa düşmektedir (Engel 1990:25).

Günümüzde, emekli olup çalışma yaşamından ayrılan bireylere makul düzeyde yaşam kalitelerini sağlayabilmeleri için yeterli miktarda emekli maaşı ödemesi yapan, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri dışında, pek fazla ülke yoktur (Wilson 2000:87).

Ülkemizde ise emekli memur, işçi ve esnaf ile 2022 Sayılı yasa gereğince altmış beş yaş ve üstü muhtaç yaşlılara ödenen aylıkların genel itibarıyla düşük olduğu göz önünde bulundurulduğunda, yaşlılarımızın emeklilik sonrası yaşamlarını tatmin edici bir

düzye de sürdürebilmeleri için gerekli ekonomik güvenceden yoksun oldukları ve ekonomik sıkıntılar yaşadıkları söylenebilir.

Yaşlanan, yalnız kalan ve yoksullaşan bireylerin kendilerine yetememesi nedeniyle, çeşitli sosyo-kültürel ve ekonomik sorunlar yaşandığı gözlemlenmektedir. Ekonomik sorunların çoğu yaşlanan bireyin emekli olması ile iş ve gelir kaybından kaynaklanmaktadır. Bu sorunlardan bazıları; azalan gelire uyum sağlayamama, daha önceki ölçülere uygun yaşayamamanın verdiği sosyal ve psikolojik baskı, sağlık, beslenme gibi alanlara yapılan harcamaların artması, yetmeyen gelir nedeniyle yakınlarından parasal yardım alma ve yakınlarına yük olmanın getirdiği psikolojik baskıdır (Onur 1995).

Yaşlı bireylerin günümüzde en önemli sorunları arasında parasal güvence yokluğu, bakım ihtiyacı (Uysal 2002: 74) ve yalnızlık yer almaktadır. Geleneksel geniş aileden çekirdek aileye geçiş ile birlikte aileler küçülmüş, yaşlıların bakım sigortası olarak görülen genç kuşaklar kendi çekirdek ailelerini kurup, ana-baba kuşağından uzaklaşmış böylelikle yaşlılık, önemli ekonomik ve psiko-sosyal sorunların yaşandığı bir dönem haline gelmiştir (Uncu ve diğerleri 2002: 65).

Ülkemizde sosyo-ekonomik yaşamdaki hızlı değişmeye paralel olarak sosyo-kültürel yapıdaki hızlı dönüşüm, ailenin işlevi ve yaşam tarzında önemli değişmeler yaratmış, bu süreç de yaşlının aile içindeki yeri, önemi, gücü ve otoritesini geniş ölçüde azaltmıştır. Özellikle sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan maddi güvenceden yoksun, yoksul ve kimsesiz yaşlıların bakım sorunu geleneksel üretim ilişkilerinin değişmesine paralel olarak geleneksel yardım anlayışını aşmıştır. Artık toplum yoksul ve kimsesiz yaşlıya bakmayı külfet olarak görmekte ve bunu devletten beklemektedir çünkü toplumsal değişimle birlikte geleneksel değerler sistemi ve buna bağlı olarak yaşlıyı korumaya ilişkin toplum kültürü de erozyona uğramaktadır (Gitmez 2000: 132-133). Yoksula, düşküne, kimsesiz yaşlıya yardımı öngören geleneksel değerler ve kurumlar yerini yeni değerler ve kurumlara bırakmaktadır.

Görel olarak genç bir nüfusa sahip ve nüfusunun üçte birinden fazlası (% 35) kırsal kesimde yaşayan Türkiye’de (DİE 2003: 107) genç kuşakların kente göçü devam etmekte yaşlılar ise büyük çoğunlukla köylerde kalmakta ya da bırakılmaktadır. Bu nedenle, bugün köylerde yaşlılık sorunlarından en önemlisi yaşlı kesimin yetişkin çocuklarından ayrı uzakta yaşamalarıdır (Tezcan 1982: 173). Genellikle kırsal yaşam alanlarında yaşayan bu yaşlılar ekonomik anlamda çocuklarına muhtaç ve bağımlı kalmaktadır. Kent ve sağlık hizmetleri hızla gelişerek çağdaşlaşan Türkiye’de, terk edilmiş durumdaki bu yaşlı kesim, gelişen kent ve sağlık hizmetlerinden de uzak, görece yoksul ve kötü koşullarda yaşamaktadır. Sonuçta, bu zorunlu uzaklaşma yanında ayrıca farklılaşan değer sistemlerine bağlı kuşak çatışması nedeniyle genç kuşakların geleneksel aile sorumluluklarını yerine getirmemeleri, ailelerinden ayrı tercihen uzak yaşamaları gerçeği ile yüz yüze gelmiştir (Gitmez 2000: 127-129).

Öte yandan hızlı bir dönüşüm süreci yaşayan kentlerde, kadınlar ev dışında çalışmakta, akrabalar ve komşular ile olan ilişkiler zayıflamaktadır. Özellikle büyük illerimizde yaşlılar sağlık, yerleşim, gelirin korunması ve sosyal refah hizmetleriyle ilgili gereksinimlerinin karşılanması hususunda önemli derecede güçlüklerle karşılaşmaktadır (Tufan 2001: 287). Son yıllarda yalnızlık ve yoksulluk durumlarında yaşlılara destek sağlamak toplumumuzun geleneksel kesimlerinde dahi giderek başarılması zor bir görev haline gelmiştir (Onat 2002: 268).

Ülkemizde yaşlıların genel yaşam standartları gün geçtikçe düşmekte; yaşlı bireyler sağlık, beslenme, serbest zamanı değerlendirme, konut, bakım, gibi sorunlarının yanında yalnızlık ve yoksullukla da mücadele etmek zorunda kalmaktadır (Danış, Onat ve Danış 2006: 217).

Yaşlılıkta yoksulluk konusunda üzerinde durulması gereken bir diğer husus da; sosyal güvencesizlik, düşük maaşlar ve ortalama yaşam beklentisinin erkeklerden daha yüksek olması nedeniyle kronik hastalıkların görülme insidansının kadınlarda daha yüksek olması ve bu nedenle kadın yoksulluğunun daha derinden yaşanmasıdır. Nitekim, ülkemizde yaşı altmışın üzerinde olan 3,2 milyon kadının yüzde doksanından fazlası yoksulluk sınırının altında kalan bir gelire yaşamını sürdürmektedir (Kılıç 2007).

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre; 2007 yılında 4 milyon 465 bin olan 65 yaş ve üstü nüfusun 927.318'i 2022 Sayılı "65 Yaşını Doldurmuş, Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun" gereği herhangi bir sosyal güvenceye ve gelire sahip olmadığı için aylık 76.63 YTL olan yaşlılık ödeneğinden yararlanmaktadır. Bu kişilerin 592.326'sı kadındır. Bu da göstermektedir ki; Türkiye'deki yaşlıların yaklaşık dörtte birinin herhangi bir emeklilik güvencesi yoktur ve bunların büyük bir çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1992 yılında yapılan "Türk Aile Yapısı Araştırması" sonuçlarına göre; Türkiye'de yaşlıların %63'ü kendi evlerinde, %36'sı çocuklarıyla, %1'i ise kurumlarda yaşamaktadır. Yaşlı nüfus içerisinde kentlerde yalnız yaşayanların oranı %70'tir (Atalay ve Diğerleri 1992: 36; Erdil 2004: 79). Yalnızlık, yaşlılık döneminde karşılaşılan önemli sorunların başında gelmektedir. Nitekim yaşlılıkta görülen hastalıklar ve dönemin kendine özgü kayıpları yaşlılığı tıpkı bebeklik ve çocukluk gibi en çok desteğe gereksinim duyulan bir yaşam dönemi haline getirmiştir.

İnsan hayatı biyolojik, psikolojik, duygusal ve entelektüel değişim süreçlerini kapsar. Birey bir yaş döneminden diğerine geçerken çeşitli sorunlar ve ihtiyaçlar kendiliğinden gündeme gelir. Bu geçiş dönemlerinden bazıları; yürümeyi öğrenme, okula başlama, ergenliğe giriş, okul hayatının sona ermesi, iş hayatına girme, evlenme, çocuk sahibi olma, çocukların evden ayrılması, emeklilik ve eşlerden birinin kaybıdır (Ashman ve Zastrow 1990: 9-15).

Aktif çalışma yaşamının sona ermesi anlamına gelen emeklilik süreci bireyin sosyal yaşamdan uzaklaşması sorununu da beraberinde getirmektedir. Günümüzde; emeklilik, eşlerden birinin ölümü, çocukların evden ayrılması, sağlık sorunları gibi nedenlerle çoğu yaşlı yalnızlık ve sosyal izolasyon sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır.

Emiroğlu (1995:38)'na göre, “bireyin, mesleki kimliği, toplumsal sistem içinde ona belirli bir konum sağlamakta ve gerekli rolleri vermektedir. Emekli kişi toplum içinde etkili rollerini ve fonksiyonlarını kaybetmektedir. Emeklilik ve beraberinde ortaya çıkan gelir azalması yaşlı bireyin toplumsal statüsünü düşürmekte, bu ise onun topluma uyum sürecinde çeşitli problemler yaşamasına ve yalnızlaşmasına neden olmaktadır”.

Yalnızlık, farklı toplumlarda bir çok yaşlının yaşadığı problemlerin başında gelmektedir. Yalnızlık (loneliness), yalnız (lonely), ya da tek başına (alone) olma durumlarıyla karıştırılmamalıdır. Yalnızlık konusunda yapılan bir çok çalışma bunun tek başına ya da yalnız olmadan farklı bir durum olduğunu ortaya koymaktadır (Mullins ve Diğerleri 1989:105). Berg (1981: 342) yalnız yaşamanın her zaman yalnızlıktan dolayı acı ya da ıstırap çekme anlamına gelmediğini öne sürmektedir. Mullins (1989:113-114)'e göre, “izole olmuş bir çok birey kendisini yalnız hissetmemesine rağmen, toplumla i içe yaşayan bir çok birey kendisini yalnız hissetmektedir, bu nedenle izolasyon ve yalnızlık kavramları birbiriyle örtüşmemektedir”.

İzolasyon, insanların diğer sosyal kaynaklarla bağlantıyı veya katılımcılık duygusunu kaybetmeleri süreci olarak tanımlanabilir (Kalınkara 2000:77). Yalnızlığın ise genel geçer bir tanımının yapılması oldukça güçtür. Peplau ve Perlman (1988 Akt; Mullins ve Diğerleri 1989: 113) yalnızlığın en az on iki değişik biçimde tanımlanabileceğine işaret etmektedir.

Yalnızlığın sosyal ve duygusal izolasyon olmak üzere iki ayrı boyutu söz konusudur. Sosyal izolasyon, bireyin toplumda kabul edilen bir yerinin olmaması, duygusal izolasyon ise bireyin yaşamında sevgi objesinin bulunmaması biçiminde kavramlaştırılabilir. Sosyal izolasyon boyutu, bireyin toplumda tanınan sosyal rol eksikliği, duygusal izolasyon boyutu ise sosyal ve duygusal ilişki eksikliğini içerir (Mullins ve Diğerleri 1989: 113-114).

Yapılan araştırmalar eşleri olmayan bireylerin diğerlerine oranla daha fazla izole bir yaşama yöneldiklerini ortaya koymaktadır (Melkas ve Jylha 1996: 103). Yine huzurevinde yaşayan yaşlıların, aileleri yanında yaşayan akranlarına kıyasla daha

umutsuz oldukları gerçeği, huzurevi ve evde yaşayan yaşlıların psikolojik sorunlarını inceleyen çok sayıda araştırma sonucu ile kanıtlanmıştır (Aksayan, Yıldız ve Ergün 1998: 302-303).

Genellikle huzurevi yaşamın geriye dönüşü olmayan son istasyonu olarak görülür ve bu değişmez niteliği nedeniyle de reddedilir. Bir huzurevine kendi isteği ile gitmek veya oraya evlatları tarafından yerleştirilmek, kimsesiz olup da zorlayıcı nedenlerle buraya düşme anlamını taşır. Alışılan çevreden ve yıllarını geçirdiği aile ortamından ayrılmak, acı, tatlı bir çok anıyla bağlandığı evinden uzaklaşmak, yeni bir çevreye uyum sağlamak ve tanımadığı insanlarla birlikte yaşamaya çalışmak, yaşlı açısından kabul edilmesi zor bir durumdur. Bu nedenle huzurevinde yaşamak biyolojik ve psikolojik sağlığı ve sosyal işlevselliği etkileyen stresli bir yaşam olayı olarak değerlendirilir. Huzurevi yaşamının yaşlı birey üzerindeki olumsuz etkilerinden birisi de yalnızlık ve terk edilmişlik duygusu biçiminde ortaya çıkmaktadır (Danış 2004: 125-128).

Yalnızlık ve terkedilmişlik duygusu yaşlılar için çok önemli bir duygudur. Araştırmalar karmaşık toplumların çoğunda yaşlıların önemli bir bölümünün yalnızlıktan ve terkedilmişlikten yakındıklarını ortaya koymaktadır (Koşar 1996: 9). Yalnız yaşamının bireyin yaşamına getirdiği olumsuzluklar; güvensizlik, korku, depresyon, yakın ilişki özlemi ve gelecek kaygısı biçimindedir (İçli 2002: 261). Gordon (1994; Akt: İçli 2002: 262)'a göre yaşlı bireylerin yaşamı anlamlandırması, önemli ölçüde aileleri, eşleri, çocuklarıyla birliktelikleri çerçevesinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla huzurevi yaşamında yaşlılar genelde yalnızlıklarının gerekçesini kendilerinde açıklama ve bu bağlamda yaşamdan ne beklediklerine ilişkin bir sorgulama içerisindedirler. Yaşlılar kalabalık bir eve, çocuklara ve sıcak aile ortamına duydukları özlemi dile getirmektedirler. Emiroğlu (1995: 37)'nin da ifade ettiği gibi, insanlar yaşamın geç döneminde aile üyeleri ve akranlarıyla birlikte olmak isterler, gençlik ve yetişkinlik döneminde olmadığı kadar çok aile, akraba ve yakın çevreye bağlılık geliştirirler.

Hansson ve Carpenter (1994: 99)'a göre, “yaşlılık döneminde yalnızlık sorunu; sosyal ilişkilere girmeme, utangaçlık ve sağlık problemleri gibi bireysel, yetersiz sosyal, kültürel ve ekonomik koşullar gibi çevresel nedenlerle ortaya çıkmaktadır”.

Sosyal ilişkiler yaşlılar için çok önemlidir. Duygusal bağılıklar veya sosyal bağların olmadığı durumlarda yalnızlık daha sık görülmektedir (Santrack 1985: 305).

Mc Call (1970: 43)'a göre, “sosyal ilişkinin amacı bireyin kendisinden beklenen rolleriyle ilgili davranış kalıplarını sürdürmesini desteklemektir”. Bir başka ifadeyle bireyin belli bir rolü sürdürebilmesi için rolle ilgili etkileşim süreçlerinin devam etmesi gereklidir. Örneğin, kadının annelik rolünü oynayabilmesi için etkileşime girebileceği bir çocuğu olması gerekir. Yine karı-kocanın eş rolleri birbirine bağlıdır, paylaşılmış aktivitelerdir. Paylaşma yalnızlıkla zıt düşen bir durumdur.

Kişilerarası yakın ilişkiler ağının yaşlılıkta yaşam doyumuyla da yakından ilişkili olduğu bilinmektedir. Yaşam doyumu kavramı ise yaşamda arzulanmış ve başarılmış hedeflerin uyumu olarak tanımlanmaktadır (Gönen ve Özmete 2003: 277).

Sonuç ve Öneriler

Dünyadaki yaşlı nüfusun hızla artmasına ve yaşlılığın giderek büyüyen bir sorun haline gelmesine karşın, Türkiye’de yaşlıların sayısı gelişmiş ülkelere oranla daha yavaş artmakta ve yaşlılık henüz büyük boyutlu bir sorun oluşturmamaktadır. Bununla birlikte her geçen gün artan kentleşme olgusu, ailelerin küçülmesi, kadınların çalışma yaşamına girmesi yaşlıların aile içinde bakımını güçleştirmekte bu ise yaşlılıkta yalnızlık ve yoksulluk sorununun giderek derinleşmesine yol açmaktadır.

Bir yandan adaletsiz gelir dağılımı, diğer yandan ise reel gelirlerin düşüklüğü, sosyal sigorta sisteminin yaygınlaşmamış olması, tarım sektöründe çalışan yaşlı nüfus oranının yüksekliği gibi nedenlerle yoksulluk, ülkemizde yaşlılık döneminde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. İleri yaşlarda artık çalışamayacak duruma

gelen ve fiziksel yaşlanma sonucunda çeşitli hastalıklarla karşı karşıya kalan yaşlılar sosyal güvenceden yoksun oldukları durumlarda ciddi sorunlar yaşayabilmektedirler. Bu sorunların başında gelen barınma ve evde bakım gereksinimini çözebilecek sistemler ve kurumlar oldukça sınırlıdır. Çağdaş anlamda kaliteli kurum bakımı hizmetleri ekonomik durumu iyi olan yaşlılara yöneliktir. Düşük gelirli ve sosyal güvenlik sistemi dışındaki yaşlılara yönelik bakım modelleri ise yaşlının bireyselliğini topluluğa indirgemekte ve yeme, içme, barınma dışında yaşlının yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik psiko-sosyal hizmetleri bünyesinde barındırmamaktadır.

Özellikle kırdaki ve kentlerin varoşlarında yaşayan yaşlıların sosyal destek mekanizmaları neredeyse ortadan kalkmış ve bu yaşlılar kendi koşullarıyla tek başına mücadele etmek durumunda bırakılmışlardır. Ülkemizde tüm illeri ve bölgeleri içine alan ve nüfusun genelini yansıtan bir yoksulluk haritası henüz çıkarılmamış olduğu için mutlak ve göreceli yoksulluk sınırının altındaki yaşlılara ilişkin güncel istatistikler yoktur. Bu nedenle yoksullukla yüz yüze gelen yaşlıların önemli bir çoğunluğu kentlerin gölgesinde ve kırsal yaşamda büyük zorluklarla yaşamlarını devam ettirmek durumunda kalmaktadır.

Yoksulluk, bir anlamda yaşlıların yalnızlaşmasının da en önemli belirleyicisi durumundadır. Nitekim barınma, beslenme, giyim ve tedavi gibi en temel gereksinimlerini dahi karşılamakta güçlük çeken ya da karşılayamayan yaşlılar, toplumla iç içe olmak, sosyal ve kültürel aktivitelere katılmak ve yaşamlarını üretken bir biçimde devam ettirebilmek için gerekli gelirden yoksundurlar. Bu ise onların sosyal yaşamla olan ilişkilerini sınırlandırmaktadır. Nitekim yapılan araştırmalar yaşlıların gelir düzeyi ile aktivite durumları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bilindiği gibi günlük yaşamda sinema, tiyatro, opera gibi sosyo-kültürel aktivitelere katılma, kitap, gazete okuma, resim yapma, müzik aleti çalma, koleksiyon yapma vb. bir çok etkinlik ve uğraşı parasal bir kaynağa dayanmaktadır. Bu açıdan ülkemizdeki yaşlılar, sosyal açıdan gelişmiş ülkelerdeki yaşlı akranlarına kıyasla daha sınırlı bir yaşam sürdürmek durumunda kalmaktadırlar. Örneğin; Avrupa'da neredeyse her yaşlı elde ettiği gelire bir başka ülkede tatil yapabilecek olanağa sahipken, ülkemizdeki yaşlıların büyük bir

çoğunluğu düşük düzeyde bir gelire sahip olduğu için kendi ülkelerinde dahi tatil yapma olanağından mahrumdur.

Görüldüğü üzere iktisadi, sosyal, kültürel ve siyasal alanda meydana gelen değişimler geleneksel yapıyı olumsuz yönde etkilemiş, kuşaklararası yardımlaşma ve dayanışmanın neredeyse ortadan kalmasına neden olmuştur. Türkiye her ne kadar geleneksel bir toplum yapısına sahip olsa da aile yapısı ve dinamiğinde köklü değişikliklere sahne olmaktadır. Bu değişimin en somut çıktısı da yaşlı bireylere ilişkin saygı ve hoşgörü ortamının gün geçtikçe ortadan kalkması, yaşlının bilgeliği ve değerine dair geleneksel tutum ve davranışların yok olması biçiminde gözlenmektedir. Bu ise yaşlıların gün geçtikçe yalnızlaşmasına ve sosyal yaşamdan uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Kişinin medeni hali, eğitim düzeyi, yalnız ya da eş ve çocuklarıyla birlikte yaşama durumu, sağlık durumu, kurum bakımı altında olup olmaması, cinsiyeti ve sosyo-kültürel durumu yalnızlık duygusunu yakından etkilemektedir. Genel olarak, toplumumuz yaşlısına sahip çıkan toplum özelliğinde olsa da, sosyo-ekonomik koşullar, ataerkil aileden çekirdek aileye dönüş gibi nedenlerle ailelerin, yaşlı bireyin sosyal sorunlarıyla ilgilenmesi güçleşmektedir. Yaşlılıkta yaşanan sosyal problemler, medikal problemlerden daha fazladır ve medikal problemlerin daha ağır yaşanmasına yol açmaktadır. Bu nedenle yaşlıların sosyal sorunlarına eğilinmesi gerekmektedir. Yalnızlık, yaşlılarda önemli bir sosyal sorun olarak ortaya çıkmaktadır ve araştırmalar huzurevinde kalan yaşlıların toplum içinde yaşayan akranlarına oranla daha fazla yalnızlık duygusuna kapıldıklarını göstermektedir.

Son söz olarak özellikle yalnız ve yoksul yaşlıları temel alan sosyal bakım ve destek hizmetlerinin ve sosyal yardımların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde, yaşlının bakımı yalnızca kurumsal boyutta değil çok kapsamlı bir biçimde ele alınmakta sosyal güvenlik şemsiyesi altında olsun ya da olmasın onun gereksinim ve beklentilerinin çağın gereklerine uygun bir biçimde karşılanması bu nüfus grubuna yönelik sosyal politikaların temelini oluşturmaktadır. Son yılların önemli

kavramlarından “Başarılı Yaşlanma”nın temel bileşenlerinden biri de yaşla aktif etkileşim içerisinde bulunmaktır. Bu bileşenin iki önemli ögesi söz konusudur; “sosyal ilişkilerin” ve “üretken aktivite”nin sürdürülmesi. Sosyal ilişkiler, diğer bireylerle karşılıklı bilgi paylaşımı, duygusal destek ve doğrudan yardım gibi ilişki ve etkileşimleri içermektedir. Konuyla ilgili yapılan araştırmalar, sosyal ilişki ağının bir parçası olmanın, yaşının sosyal uyumu ve yaşam memnuniyeti üzerindeki olumlu etkisini ortaya koymaktadır.

Tüm bu bilgilerden hareketle; ülkemizde yaşlılıkta yoksulluk ve yalnızlık sorununun çözümüne yönelik aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Yaşlıların ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmasına yönelik sosyal politikalar geliştirilmelidir,

- Milli gelirin tüm nüfus grupları arasında yeniden paylaşılmasına yönelik sosyal adaleti ve fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik program ve politikalar üretilmelidir,

- Yaşlıların sosyal kapitalinin geliştirilmesi amacıyla alternatif programlar (Örneğin; yaşam boyu eğitim) uygulamaya aktarılmalıdır,

- Yaşlılar politik açıdan güçlendirilmelidir. Bu ise yaşlıların kendilerine yönelik karar alma süreçlerine aktif olarak katılımlarının teşvik edilmesi yoluyla gerçekleştirilebilir,

- Yaşlıların insan onuru ve vakarına uygun olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri için sosyal güvenlik şemsiyesi altında olan ve olmayan yaşlılara asgari gelir güvencesi sağlanmalıdır,

- Yoksulluk içerisinde yaşayan yaşlılara yönelik olarak çeşitli sosyal güvenlik ve sosyal yardım tedbirleriyle (transfer ödemeleri, vergi indirimi, harçlardan muafiyet, işsizlik ödemeleri vb.) iyileştirmelerde bulunulmalıdır,

- Yaşlıların konut gereksinimlerini karşılamaya yönelik olarak sosyal konutlar yapılmalıdır,

- Yaşlıların üretkenliğinin sağlanması amacıyla bu nüfus grubuna yönelik ev odaklı üretim hizmetleri geliştirilmelidir (Örneğin; evde nikah şekeri yapımı gibi çeşitli iş kollarında yaşlıların esnek zamanlı ve ev odaklı çalışma gereksinimleri karşılanabilir),

- Tüm nüfus grupları gibi yaşlılar da bakım sigortası kapsamına alınmalıdır. Böylelikle ileri yaş döneminde ortaya çıkacak bakıma muhtaçlık durumunda yaşlıların en üst düzeyde sağlık ve sosyal güvenliği sağlanmalıdır,

- Yaşlıların yaşamını değerli kılacak sosyal çevreler ve mekanlar oluşturulmalı ve bunların sürdürülebilir olmasına özen gösterilmelidir,

- Yaşlıların ülke genelinde yoksulluk ve yalnızlık durumunu belirlemeye ve gereksinimlerini karşılamaya yönelik araştırmalar yapılmalı ve projeler geliştirilmelidir,

- Yaşlılara yönelik ayrımcılığın önlenmesi amacıyla politikalar üretilmelidir,

- Sosyal hizmetin her bireyi kendi sorunları ve yaşam çevresinde ele alan bakışı ile yaşlılara yönelik hizmetler çeşitlendirilmeli ve bireye özgü hale getirilmelidir,

- Türkiye’de henüz var olmayan geriatri ve gündüz hastaneleri, geçici bakım kurumları, evde bakım hizmetleri, gündüzlü hizmetler ve yaşlıyı yeniden yaşama kazandırma amacına yönelik serbest zaman değerlendirme hizmetleri aciliyetle uygulamaya aktarılmalıdır,

- Yaşlıların kendi sorunlarını paylaşabilecekleri, biraraya gelerek etkileşim kurabilecekleri sosyal grup çalışmalarının yürütülebileceği mekanlar oluşturulmalıdır,

- Kırdaki yaşlıların yalnızlık sorununun çözümüne yönelik mobil hizmetler geliştirilmeli, uzman personeller tarafından belirli aralıklarla bu yaşlılar ziyaret edilmeli ve onlara psiko-sosyal destek verilmelidir,

- Yaşlıların sağlık hizmetlerine ulaşımı kolaylaştırılmalı ve gereksinim duyan yaşlılara refaketçi hizmetleri ve taşıt olanağı sunulmalıdır,

- Yaşlılara yönelik tüm hizmet, program ve politikalar onların yaşam kalitesini arttırmaya odaklanmalı, bu çerçevede yaşlıların bağımsızlıklarını olabildiğince uzun süre korumaları, toplumun kıdemli bir üyesi olarak toplum içindeki yerlerini korumaları ve toplum yaşamına katkıda bulunmaya devam etmeleri için destek sağlanması ve haklarını kullanmalarına fırsat verilmesi gerekmektedir. Bu hizmetlerin planlanması ve uygulanması aşamasında ise disiplinlerarası mesleki çalışmaya yer verilmelidir,

- Ülkemizde yaşlılara hizmet veren kurum ve organizasyonların, hizmet dağıtım sürecindeki verimliliği denetlenmeli, bu doğrultuda etkili hizmet sunumu ve hizmet alan yaşlıların memnuniyeti yönünde çalışmalar yürütülmelidir,

- Kuşaklararası dayanışma ve saygı, sevgi kültürünün geliştirilmesi amacıyla ilköğretim müfredatına yaşlanma, yaşlılık, yaşlılıkta bilgelik, yaşlının Türk toplumundaki konumu vb. başlıkları da içerecek bir ders konmalı ve ayrıca yaşlılık konusu yalnızca 18-24 Mart haftası kutlama etkinlikleri çerçevesinde yılda bir kez değil her zaman kamuoyunun gündeminde yer almalıdır. Bunun için ilk ve orta dereceli okullara, üniversitelere, yazılı ve görsel medyaya, kamu kurum ve kuruluşlarına, yerel yönetimlere ve hükümetlere büyük görev düşmektedir.

Kaynakça

Aksayan, S., Yıldız, A., Ergün, A. "Huzurevinde ve Evde Yaşayan Yaşlıların Umutsuzluk Düzeyleri", Cimete, G. (Ed.), *1. Ulusal Evde Bakım Kongresi Kitabı*, 1998: 301-303.

Ashman, K. K., Zastrow, C. *Understanding Human Behavior and the Social Environment*, Chicago, Nelson Hall Publishers, 1990.

Atalay, B. ve Diğeri. *Türk Aile Yapısı Araştırması*, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Yayın No: 2313, 1992

Berg, S., Mellstrom, D., Persson, G., Svanborg, A. “Loneliness in the Swedish Aged.” *Journal of Gerontology*, Volume 36, Number 2, 1981:342-349.

Danış, M. Z., Onat, Ü, Danış, Y. “Yaşlılıkta Yoksulluk ve Sosyal Hizmet.” *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003: Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler Bildiri Kitabı*, II. Cilt, Ankara: H.Ü SHYO Yayını, 2006: 217-226.

Danış, M. Z. *Yaşlıların Evde Bakım Gereksinimleri ve Evde Bakıma İlişkin Düşünceleri: Başarılı Yaşlanma ve Yaşlı Bakım Modelleri*. Ankara, Güç-Vak Yayınları, Sosyal Hizmet Dizisi I, 2004.

DİE. *Türkiye Nüfusu, 1923-1994, Demografik Yapısı ve Gelişmesi 21. Yüzyıl Ortasına Kadar Projeksiyonlar*. Ankara: T.C Başbakanlık DİE Yayını, 1995.

DİE. *Nüfus Kayıtları*. Ankara: T.C Başbakanlık DİE Yayını, 1999.

DİE. *2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*. Ankara: T.C Başbakanlık DİE Yayını, No: 2759, 2003.

DPT. *Türkiye’de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı*, (1. Baskı), Ankara: DPT yayını, 2006.

Emiroğlu, V. *Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu*, Ankara, 1995.

Engel, J. R. “Characteristic of Persistently Poor Elderly People.” *Social Work Research and Abstracts*, NASW, Volume 26, Number 4, 1990: 25-31

Erdil, F. “Yaşlının Evde Bakımı.” *Sağlıklı ve Başarılı Yaşlanma*, Ankara: H.Ü. Geriatrik Bilimler Araştırma Merkezi Yayını, 2004: 78-84.

Gitmez, K. Ş. “Yaşlıların Farklı Kentsel Koşullarda Yaşam Uyumları, Eğilimleri, Tutum ve Davranışları.” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi, 2000.

Gökçe-Kutsal, Y. “Yaşlanan dünyanın yaşlanan insanları”, *65 Yaş üzeri yaşam rehberi*, (1. baskı), içinde, İstanbul: Meditime Ltd. Şti. yayını, 2006: 36-42.

Gökçe-Kutsal, Y. “Editörden”, *Türk Geriatri Dergisi* İnternet Sitesi, Bağlı Olduğu Adres:
http://geriatri.dergisi.org/pdf/pdf_TJG_161.pdf, 24. 12. 2007

Gönen, E., Özmete, E. “Olgun Gençlik ve Yaşam Tatmini” Kalınkara, V. (Ed) *II. Ulusal Yaşlılık Kongresi Bildiriler Kitabı*, Yaşlı Sorunları Araştırma Derneği Yayını, Denizli, Horoz Medya Yayınevi, 2003: 276-284.

- Gutman, G. (2005). "Global Aging", *1st International Care Congress (2-8 May 2005)*, İstanbul: Princess Hotel.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. *Demografi ve Sağlık Araştırması*, Ankara, 1999
- Hansson, O. R., Carpenter, B. N. *Relationships in Old Age*, New York, The Guilford Press, 1994
- İçli, T. "Yalnız Yaşamak", Gökçe-Kutsal, Y. (Ed.), *Geriatric 2002 Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 2002: 260-265.
- Kalınkara, V. "Yaşlılıkta Sosyal Katılım ve Kent Hizmetleri." Erkan, G., Işıkhana, V. (Ed.), *Anropoloji ve Yaşlılık: Prof. Dr. Vedia Emiroğlu' na Armağan*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayını, No: 006, 2000:77-86.
- Kılıç, Ş. M. "Yaşlanan kadın gerçeği yoksulluk", Kazete Özgür Kadının Sesi İnternet Sitesi, Bağlı Olduğu Adres: <http://www.kazete.com.tr/arsiv/2007/59/?sayfa=minericilic&bolum=yazarlar>, 20.12. 2007.
- Koşar, N. *Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı*, Ankara, 1996.
- Maggi, S. ve Steel, K. "Planning home care services: which data do we need?", *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 22-23, (8), 1996: 493-498.
- Mccall G. Y., Mccall, M., Denzin, N., Suttless, G., Kurt, S. *Social Relationship*, Chicago, Aldine Publishing Company, 1970.
- Melkas, T., Jylha, M. "Social Network Characteristics and Social Network Types among Elderly People in Finland." H. LITWIN (Ed.), *The Social Networks of Older People A-Cross-National Analysis*, USA, Praeger Publishers, 1996.
- Mullins, C. L., Woodland, A., Putnam, J. "Emotional and Social Isolation Among Elderly Canadian Seasonal Migrants in Florida: An Emprirical Analysis of a Conceptual Typology." *Journal of Gerontological Social Work*, Volume 14, Number 3-4, 1989:111-130.
- Onat, Ü. "Sosyal Politikalar Açısından Yaşlılık." Gökçe-Kutsal, Y. (Ed.), *Geriatric 2002 Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 2002: 266-276.
- Onur, B. *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*, Ankara, İmge Yayınevi, 1995.
- Santrack, W. J. *Adult Development and Aging*. USA, Brown Publishers, 1985.
- Terzioğlu, G., Güven, S., Hazer, O., Öztop, H., Şener, A. "Yaşlılıkta sosyal ve ekonomik yaşam", Yaşlılık gerçeği, içinde Ankara: H.Ü. Geriatrik Bilimler Araştırma Merkezi Yayını, 2004: 115-130.
- Tezcan, M. "Toplumsal Değişme ve Yaşlılık", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 2, 1982: 169-177.

TNSA 2003. *Ön rapor*, H.Ü Nüfus Etütleri Enstitüsü ve T.C Sağlık Bakanlığı Aile Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü ortak yayını, Ankara, 2004.

Tufan, A. B. "Elderly in Turkey", Karataş, K., Arıkan, Ç. (Ed), *İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet: Prof.Dr.Nesrin Koşar'a Armağan*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayını, 2001: 286-290.

Uncu, Y., Özçakır, A., Sadıkoğlu, G., Alper, Z., Özdemir, H., Bilgel, N. "Bursa Huzurevi Yaşlılarının Sosyo-demografik Özellikleri ve Sağlık Taraması Sonuçları", *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 28 (3), 2002: 65-69.

Uysal, A. "Dünyada Yaygın Bir Sorun: Yaşlı İstismarı ve İhmali", *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*. T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayını, Yıl:5, Cilt 2, Sayı 5, 2002: 40-58.

Wilson, G. *Understanding Old Age: Critical and Global Perspectives*. London, Sage Publications, 2000

